

Státní maturita jako „mlátička“ a jak se k ní dostat

Kamil Janiš ml.

Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik,
Ústav pedagogických a psychologických věd

Předpokládám, že smyslem jakékoliv diskuze (diskuzního příspěvku) je přirozeně o nadneseném tématu diskutovat. Dovolím si však jeden diskuzní příspěvek doplnit. V *Pedagogické orientaci* 5/2015 dr. Dag Hrubý prezentoval článek s názvem *Ta naše maturita česká*. Uvedený autor se ve svém textu dotýká několika oblastí, které bych rád ve svém příspěvku rozšířil.

Mé doplnění se týká tématu státních maturit a uvažovaných jednotných přijímacích zkoušek na střední školy, o kterých se výše uvedený autor ve svém příspěvku okrajově zmiňuje. Domnívám se, že níže dostatečně vysvětlím, proč jsem využil až dysfemistického pojmenování státní maturity.

V úvodu svého příspěvku Hrubý (2015) konstatuje, resp. se domnívá, že podoba české maturity není založena na žádných odborných studiích a obecně na empirickém podkladě. S tím lze do jisté míry souhlasit, resp. u procesu vzniku jsem nebyl, tak to ani nemohu nikterak hodnotit. Lze jen konstatovat, že ji takovou prostě máme. Relativně přesně takový „stav“ popsal Tolstoj (1875, cit. podle Tolstého, 1890–1910):

Nepřesvědčí-li nikoho, co jsem tuto pověděl, znamená to, že nedovedl jsem říci, co jsem chtěl, a nechci se s nikým přítí. Vím, že beznadějně hluchých není tolik, jako těch, kteří slyšeti nechtějí. Vím, jak to u hospodářů chodívá. Koupili draho novou mlátičku, postavili i začali mlátiti. Ale mlátí špatně ať si jakkoliv pomáhají. A byť i z toho škoda byla, byť by jasně rozpočet prikazoval mlátičku zahoditi a mlátiti jinak, hospodáři nedají si říci; „peníze stála – ať mlátí“ – říkají. (s. 260)

Zcela jistě „kouzlem“ nechtěného udeřil Tolstoj pomyslný hřebíček na hlavu nebo spíše naznačil vhození dnešních studentů do mlátičky. Ono přirovnání pedagogické rigidity k hospodářům s mlátičkou je v souvislosti s maturitou poměrně trefné. Právě z Tolstého příměru vychází i název mého diskuzního příspěvku.

Domnívám se, že každé pedagogické téma by mělo začít historickým exkurzem, a to minimálně exkurzem po českých dějinách pedagogiky a výchovy. Obzvláště pokud se často odvoláváme na to, že jsme národ Komenského.

Státní „mlátička“ (maturita) v podobě, v jaké ji v České republice známe dnes, však není novou tematickou oblastí, se kterou by se česká (československá) literatura doposud nesetkala. Rozumím tomu, že první otázkou, která padne v hypotetické odborné komisi, která má za úkol „vymyslet“ podobu státní maturity, není: *Kdo jde do archivu a knihovny?* Přesto by však taková cesta byla docela prospěšná.

Uvědomuji si, že níže uvedená citace je velmi rozsáhlá, ale zároveň se domnívám, že jejím parafrázováním by do značné míry utrpělo její vyznění.

Daleko nenáviděnější a obávanější až do nedávna byly zkoušky maturitní, o jejichž hodnotě také u nás jest již dosti obsáhlá literatura pro i contra, přičemž ani odborné kruhy nejsou ve svém úsudku sjednoceny. Tak ve sporu slovinských profesorů prof. Tominšek hájil maturit jako závěru i vrcholu středoškolských studií a tvrdil, že jest jich třeba z důvodů praktických, životních a teoretických; naopak Svaz profesorů rakouských k návrhu delegátů českých a polských usnesl se valnou většinou požadovat, aby maturitní zkoušky byly vůbec zrušeny. Mnoho odpůrců měly maturity jmenovitě také ve vídeňské anketě 1908, kde však nakonec po mnohých řečech propadl i návrh na jich ponechání v dosavadní formě i na úplné odstranění a přijat jednohlasně kompromis pro zlepšení a usnadnění zkoušky, jak potom vskutku se stalo v nových nařízeních Marchetových. Stejně tak v debatách zoologicko-botanické společnosti vídeňské 1908 padl návrh, aby maturity vůbec byly odstraněny a přijat návrh prof. Höflera, aby jen zlepšena byla jejich forma; ku podivu také daleká většina ankety vynikajících mužů německých, a to nejen profesorů, nýbrž i poslanců, důstojníků, vyslanců atd., které o jejich dobré zdání požádal svého času berlínský časopis *Berliner neueste Nachrichten*, vyslovila se pro, ježto prý maturity jsou nejlepší kontrolou učitelstva a výborným prostředkem výchovy mládeže.

Odpůrci maturit ukazují tu zase jednak na ony obtíže zkoušek vůbec, jež se tu jeví měrou ovšem ještě zvýšenou, jednak že maturita jakožto souhrnná a veřejná zkouška za slavnostních okolností má také své speciální vady; jisto je jmenovitě, že zkouškou tou všecko vyučování v posledních letech školy nabývá neklidu, že se mnoho žáků učí jen pro tuto zkoušku, že hygienické její důsledky, jak ukazuje jmenovitě ve Švýcarsku Claparéde a v Německu Benda na sjezdě hygienickém v Norimberce, jsou vskutku velmi povážlivé, že jmenovitě také nebezpečnoství podvodu je tu ještě vyšší než při obyčejných zkouškách, ježto vedle žáků podvádějí tu leckde i samo profesori, chtějíce před cizím předsedou zkušební komise pochlubiti se výsledky co nejlepšími, že tak vlastně konec konců maturita se stává velmi pochybným projevem nedůvěry školní úřadů k profesorům.

Naopak obhájci maturit jako Münch, Paulsen, Martinak, Budde, Fritze, Vogel, Pattai ve Francii jmenovitě Dugas ukazují, že prý maturit je třeba pro kontrolu školy se strany státu jakožto zjištění, zdali abiturient je vskutku zralý ke studiu vysokoškolskému, že prý se tak žactvo podněcuje k zvýšené píli i učitelstvo k horlivějšímu plnění povinnosti, že jest to výborná příprava ke zkouškám státním a rigorosům, ježto jest to první zkouška úhrnná, že prý se tak udrží kázeň v posledních letech atd. – samé důvody, o nichž, jak patrně, lze zase uvažovati pro i contra.

Nakonec, jak řečeno, také u nás zvítězil kompromis, podle něhož sice maturitní zkoušky podrženy, ale soustavně ulehčeny i upraveny tak, že jejich vybytí stalo se takřka jen formou pro žáka pilného a svědomitého; dnes je maturita vskutku, jak ji kdosi trefně nazval: eine feierliche Posse¹. Je svrchovaně charakteristické, že se proto v poslední době před válkou světovou zase ozvaly důtklivé hlasy v kruzích odborných, aby maturity byly zostřeny a prohloubeny na formu encyklopedické zkoušky, tak vyznělo i rokování zmíněné *IV. Konference dolnorakouských ředitelů*, které nepokrytě odsuzovalo některé body nového nařízení ministerského, dokonce i ve vídeňské anketě středoškolské byly hlasy, aby byla zavedena ještě druhá (či lépe řečeno, prvá) maturita hned po nižším ústavu, jak bývalo před válkou v Srbsku a Norsku, kdežto v Belgii nezáviselo až do roku 1890 přijetí na vysokou vůbec od zkoušky zralosti a ve Francii i Anglii od let již se děje maturita ve formě zkoušky imatrikulační, nutné k zápisu na školu vysokou. Není konečně bez významu, že i theoretik tak radikální, jako je Paul Oestreich, má leckteré námitky proti maturitě v dnešní její podobě, nicméně nakonec je přece chce podržeti, ale dopřáti kandidátu volbu předmětů, kdežto známý a neméně radikální Gustav Wyneken chce zkoušku dokonce rozdělit na dva termíny, odloučené od sebe dvouletým intervalem. A tak konec konců před maturitou kapituluje i nejurputnější radikalismus reformátorského horlivce. (Kádner, 1925, s. 465–469)

Z výše uvedené citace je zřejmé, že Kádner přistoupil ke zpracování svým typickým „kádnerovským“ přístupem – maximálního vytěžení dostupných odborných pramenů. Samozřejmě by bylo přínosnější veškeré Kádnerem použité prameny detailně prostudovat, to by však posléze byl materiál na příspěvek přehledový, nikoliv diskuzní. Především by bylo velice obtížné dané prameny získat.

Co však jednoznačně v Kádnerově textu identifikujeme: Má být státní maturita „vstupenkou“ ke studiu na VŠ? Žáci se učí jen a jen pro onu zkoušku.

¹ Lze přeložit jako „slavnostní fraška“.

Maturita je kontrolou učitelů (škol). Měla by se zpřísnit. Maturita je soustavně ulehčena. Zvyšuje se riziko podvodu. Nemohu jinak, než si sám položit otázku: *Jako bych to už někde slyšel?*

Nyní je nutné se vrátit k Tolstého drahé mlátičce, přičemž ta naše státní „mlátička“ byla a je skutečně drahá. Všechny identifikované atributy v Kádnerově textu uvedené v předchozím odstavci zaznívaly před uvedením státní „mlátičky“ do provozu, popř. po jejím uvedení do plného provozu. Smutné (až tragické) je, že ty atributy stále přetrvávají, nejsou to skutečnosti, které by se najednou vyjevily nikým a nikdy nepředpokládány. Ale ve své podstatě takovým zjevením byly. Uznávám, že na některé oblasti, které Kádner popisuje, je skutečně složité dát ultimativní odpověď či stanovisko. Některé zbytečné diskuze ovšem lze eliminovat. Především však vše, co jsem v tomto a předchozím odstavci uvedl a Kádner uvedl v první polovině 20. století, mělo být vůbec bráno v úvahu. V koncepci státní „mlátičky“ se Hrubý (2015) rovněž pozastavuje nad tím, proč je jednotná maturitní zkouška pro různé typy škol a poukazuje na podobnost s usnesením ÚV KSČ z roku 1973, které dle Hrubého odkazuje na zrovnoprávnění středních škol.²

Pomineme-li, že takových paralel z let 1948–1989 se současností nalezneme mnohem více, vrátíme se k myšlence Hrubého, již je nutno reflektovat s pomocí Kádnera, který se ve své publikaci, z níž cituji, věnuje problematice zkoušení obecně (formám zkoušek, způsobu známkování [hodnocení] apod.).

„Konec konců je patrné, že ani tady nelze problém daný řešit paušálně pro všechny kategorie škol a pro všechny předměty stejně.“ (Kádner, 1925, s. 460)

Obdobně jako u předchozí rozsáhlé citace z Kádnerova díla si i zde mohu sám sobě položit otázku, která však bude velice strohá, a to ve znění: *Proč?* V této souvislosti si myslím, že odpověď na problematiku stejných kritérií zkoušení pro dva rozdílné typy školy byla učiněna před 90 lety.

V návaznosti na Hrubým diskutovanou problematiku a stručný historický exkurz k problematice státní „mlátičky“ je nutné se přesunout k období, kdy se student teprve chystá ke vstupu na střední školu.

---

² Cílem nebylo přímo „zrovnoprávnit“ střední školy, ale docílit stavu, v němž budou mít všichni maturitu (*Nástin vývoje marxisticko-leninské pedagogiky v ČSSR*, 1981). Nicméně ve svém důsledku se může jednat o to samé.

Krátkou poznámku ve svém příspěvku věnuje Hrubý (2015) i tomu, že je do jisté míry zvědav, jak dopadne záměr uskutečnit jednotné přijímací zkoušky na střední školy.

Nyní by se možná jako vhodná jevila mnou položená hypotetická otázka na zasedání odborné komise (viz výše): *Kdo jde do archivu a knihovny?* S jistou mírou nadsázky by mohla znít i takto: *Kdo seběhne o patro níž?*

Podívejme se, jak to Ministerstvo školství a národní osvěty (dnes MŠMT) řešilo v roce 1930.³

Vyhovuje-li žák podmínce věkové, zašle ředitelství (správa) národní školy cestou úřední osobní list a frekventační vysvědčení se známkami z jazyka vyučovacího a z počtů přímo ředitelství příslušné střední školy nejdéle do 15. června. Osobní list a frekventační vysvědčení napíše se o jednom žákovi pouze jednou. Osobní list jest pokládati za vnitřní doklad úřední a šetřiti jest při něm ustanovení o úředním tajemství; nedostane se tedy nikdy ani do rukou žáka, ani jeho rodičů. Osobní list obsahuje žakovy generálie, data o tělesné vyspělosti žakově, o jeho zdravotním stavu, o jeho duševní způsobilosti, o jeho povaze, po případě o jeho zvláštních sklonech a zájmech. Závěrem je úsudek národní školy o způsobilosti žakově k studiu, vyjádřený stručně takto: žák je velmi způsobilý, způsobilý, slabě způsobilý, nezpůsobilý ke studiu. Jiná označení jsou nepřípustná. Osobní list vyplní třídní učitel žákův a potvrdí řídící učitel (ředitel, správce školy). Podepsán je učitelem třídním a řídícím (ředitelem).

Přijímací komise, kterou jest sestaviti na každé střední škole z ředitele a aspoň čtyř profesorů této školy, prozkoumá došlé listy a frekventační vysvědčení a v poradě, která se koná na konci měsíce června (asi 2 dny před zápisem do I. třídy a před přijímacími zkouškami), rozhodne předběžně, kteří žáci mohou býti přijati po krátké ústní zkoušce informační a kterým žákům jest se podrobiti zkoušce odborné. (Ministerstvo školství a národní osvěty, 1930, s. 127)

Přijímací komise dle daného výnosu umožňovala nechat jen žáky, kteří byli doporučeni jako velmi způsobilí či způsobilí a z vyučovacího jazyka a počtů (matematiky) měli nejlepší známky, odkázat ke zkoušce odborné (Ministerstvo školství a národní osvěty, 1930, s. 128).

³ Děkuji RNDr. Markétě Hlasivcové z Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského za poskytnutý dokument.

„Účelem zkoušky informační jest kontrolovati a doplniti obraz všeobecné inteligence žákovy a jeho způsobilosti k studiu.“ (Ministerstvo školství a národní osvěty, 1930, s. 128)

Dále jsou v onom dokumentu zmíněny obsahové náplně zkoušky odborné. Zajímavý je však poslední odstavec:

Na konci školního roku zašle ředitelství střední školy příslušným národním školám seznam žáků, kteří z té které školy byli přijati do I. třídy s označením posudku národní školy u každého žáka a jeho celkovém úspěchu na střední škole. Účelem těchto výkazů jest, aby učitelé národních škol měli možnost kontrolovati svoje posudky skutečnými výsledky a podle nabytých zkušeností zařizovati další postup. (Ministerstvo školství a národní osvěty, 1930, s. 128–129)

Zcela jistě se některým vybaví určité aspekty ze školství „minulého režimu“, jiní zase vidí nárůst byrokracie apod. Nejedná se o text, ve kterém by byly explicitně prezentovány názory příznivců a odpůrců. Každopádně však zcela evidentně vidíme „pasáže“ příznivců a odpůrců současného či zamýšleného budoucího stavu jednotných přijímacích zkoušek na střední školy. Netvrdím, že výnos z roku 1930 lze pouze překopírovat do současné podoby, zároveň však nemusí být znovu „vynalézáno kolo“. V citovaném výnosu není patrná žádná anarchie v přijímacím řízení, školám je ponechána určitá míra autonomie, žák není hodnocen jen na základě znalostí, je tam zjevná spolupráce základních a středních škol apod. Pokud jsem se podíval nad tím, že u státní „mlátičky“ žádná historická reflexe neproběhla, tak u této problematiky je údiv málo. Rozumím tomu, že informace např. o programu „Mléko do škol“ neevokuje nutnost obsahové analýzy historických dokumentů (i když i takové informace nalezneme ve více než 100 let starých dokumentech). U plánovaných jednotných přijímacích zkoušek se taková analýza přímo nabízí.

Svůj příspěvek jsem pojal velmi kriticky, považuji zároveň téměř za přirozené, že bude docházet v pedagogice (se všemi svými základními, aplikovanými a hraničními disciplínami) k určitým omylům, ne vše se podaří apod. Riziko neúspěchu však odpovědní musí eliminovat empirickým základem, jak by požadoval Hrubý. Já se rovněž připojuji, ale zdůrazňuji nutnost historického pohledu na předmětnou problematiku.

Úplným závěrem poslední odbočka k příspěvku Hrubého (2015, s. 722), který v úvodu svého příspěvku píše: „O to více se o problematiku maturit zajímají lidé stojící mimo akademickou obec. Mám na mysli zejména

novináře, tzv. školské experty a laickou veřejnost, ve které se nachází také ti, kteří před léty maturovali a cítí se tak kompetentní se k problému vyjadřovat.“ Domnívám se, že hovoří o stejných osobách, které Spilková a Wildová (2014) nazývají jako podnikatelé na trhu se vzděláváním. Proč to zde zmiňuji? Protože některé myšlenky takových lidí jsou opravdu ultramoderní, progresivní a vizionářské, jen už je někdo napsal – Akvinský, de Montaigne, Rabelais, Vives, Rousseau, Owen, Dilherr, Diesterweg, Pestalozzi, Oberlin, Schopenhauer, Tolstoj, Makarenko, Dewey, Illich. Když se tedy budou koncipovat (a že se koncipují) další zásahy do školství, je reflexe dějin výchovy a pedagogiky nezbytností. Nejen proto, že jsou dějiny mnohdy inspirativní, ale v některých případech nás varují před vznikem obdobných „mlátiček“, „drtiček“, „šrotovaček“, které působí až dojmem pedagogického sadismu v podobě orbilianismu.⁴ Obecně dějiny výchovy a pedagogiky několikrát ukázaly, že tudy cesta nevede.

Literatura

- Hrubý, D. (2015). Ta naše maturita česká. *Pedagogická orientace*, 25(5), 722–726.
- Kádner, O. (1923). *Dějiny pedagogiky. Díl I.* Praha: Česká grafická unie.
- Kádner, O. (1925). *Základy obecné pedagogiky. Díl I.* Praha: Česká grafická unie.
- Ministerstvo školství a národní osvěty. (1930). *Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 10. dubna 1930, číslo 171.280/29-II, o přijímání žáků škol národních do I. třídy škol středních.* Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty.
- Nástin vývoje marxisticko-leninské pedagogiky v ČSSR.* (1981). Praha: SPN.
- Pech, O. (1937). *Příruční slovník pedagogický.* Praha: Česko-slovenská grafická unie.
- Spilková, V., & Wildová, R. (2014). Potřebujeme kvalitní nebo kvalifikované učitele? *Pedagogická orientace*, 24(3), 423–432.
- Tolstoj, L. N. (1890–1910). *Pedagogické spisy. Sv. IX.* Praha: J. Otto.

Autor

Mgr. Kamil Janiš, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik,
Ústav pedagogických a psychologických věd, Bezručovo nám. 14, 746 01 Opava,
e-mail: kamil.janis@fvp.slu.cz

⁴ Orbilianismus je výrazem pro tuhou školní kázeň (Pech, 1937, s. 306). Orbilius Pupillus, dle kterého je pojmenována, byl římským učitelem (vysloužilým vojákem) užívajícím brutální výchovné prostředky a metody založené na tělesných trestech (Kádner, 1923, s. 136).